

Ukraine, at the government level, the idea of promoting the development of this industry is advocated. But the problem of staff is pressing even more due to the mass emigration of employable population, particularly educational emigration. The demand for the activities of public historians is also caused by the importance of the so-called "soft force" of the state at the global level, as well as by the urgency of strengthening identity at the level of the country or a specific community. The development of public history entails cooperation between professionals and laymen, interested in history of past and recent years. Public history is a history about the public, for the public and together with the public.

The mentioned branch spans a wide scope of forms of working with the past, oriented at various audiences. For training experts, it is proposed to introduce an obligatory course "Public/practical history" at the senior-class students of relevant professional faculties of Ukrainian universities. The functioning of the universities in market conditions must be oriented on efficiency, pragmatism, instrumentalization. The suggested course is innovative, interdisciplinary and practice-oriented according to the leading global trends in education and science. The implied training has to combine strong theoretical foundations with state-of-the-art practical technologies of spreading historical knowledge, served by the informational society.

Keywords: university education, history, public history, practical history, applied history, compulsory course, instrumentalization.

УДК 94(38)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.10>

В. Перещ, канд.і ст. наук, доц.

ORCID: 0000-0002-4962-4207

Університет сучасних знань, Київ, Україна

RAWAKEJA I QASIREWIJA ZA DANYMI TEKSTÓW LINIOWEGO PISMA B

На основі свідчень документів лінійного письма Б досліджуються терміни rawakeja (організація лавагета) і qasirewija (організація басілевса). У ході аналізу автором з'ясовано, що даними термінами позначаються дрібнівійсько-ві загони, що перебували на утриманні палацу; кожен з таких загонів складався з чоловіків, що походили з одного поселення, очолювався лавагетом (rawakeja) та конкретними басілевсами (qasirewija). У ході дослідження визначено, що басілевс, як локальний вождь, у рамках qasirewija мав у своєму підпорядкуванні людей з області, на чолі якої він стояв. Аналізуючи позиції, у яких фігурують організації басілевсів лавагета у тексті As 1516, автор доходить висновку, що лавагет відігравав у кноській rawakeja таку ж роль, яку басілевси відігравали у своїх місцевих qasirewija, і виконував функції, подібні до тих, що здійснювалися басілевсами, але вже в масштабах столичного поселення.

Ключові слова: qasirewija, rawakeja, басілевс, лавагет, мікенська цивілізація, ахейська Греція.

Постановка проблеми. В "Іліаді" та "Одіссеї" – геніальних поемах, створених на світанку класичної грецької цивілізації, центральними персонажами є особи, яких Гомер називає терміном βασιλεις. Дане слово дослідниками, зазвичай, перекладається як "цар", тобто пов'язується з ідеєю монархії. Після того, як британський дослідник М. Вентріс у 50-х рр. XX ст. дешифрував тексти лінійного письма Б, стало зрозуміло, що за мікенської доби титул басілевс також був відомий пілоським і каноським скрипторам. Однак у створених ними текстах цей титул не пов'язується з ідеєю монархії, а характеризує лідера локального масштабу, який здійснює функції палацового чиновника. Також у табличках лінійного письма Б згадуються терміни "басілейя" (qasirewija) і "равакея" (rawakeja), якими позначаються організації, що очолюються басілевсом і лавагетом (воевода, можливо один із басілевсів) відповідно. Дослідження даних організацій дозволить нам не лише пролити світло на функції, які виконувалися басілевсами і лавагетом у палацових державах II тис. до н.е., але й дасть нам цінний ключ до глибшого розуміння походження, а отже, і сутності, монархічного начала вже в постпалацову добу.

Аналіз джерел і літератури. У даній статті автором аналізуються практично всі документи пілоського і кноського архівів, у яких згадуються rawakeja і qasirewija: KN As 1516, K 875; PY Fn 50, Fn 867, Pa 398,

Pa 875 [2; 9]. Питань, пов'язаних з досліджуваними нами термінами, тією чи іншою мірою торкалися такі дослідники, як Л. Палмер, С. Я. Лур'є, Г. Ф. Полякова, Дж. Дріссен, Ж.-П. Олів'є, П. Карльє, С. Дегер-Ялкоці та С. Ніколудіс [11; 15; 18; 4; 8; 1; 3; 7]. Необхідно зазначити, що найбільше розбіжність у поглядах на сутність rawakeja і qasirewija спостерігається в роботах Л. Палмера і Дж. Дріссена: перший пов'язує сферу діяльності даних організацій з ремісничим виробництвом, останній же намагається довести, що qasirewija і rawakeja належать до організацій, задіяних у військовій справі. Інші дослідники, торкаючись даного терміна, не поспішають робити якісь однозначні висновки і висловлюються у цьому відношенні досить обережно. Зокрема, Г. Ф. Полякова, не заперечуючи, що qasirewija була пов'язана з ремісничою сферою, указує на те, що документи лінійного письма Б можуть висвітлювати лише одну із сторін діяльності цієї організації.

На нашу думку, з усіх дослідників саме Дж. Дріссен стоїть найближче до істини в розумінні сутності rawakeja і qasirewija. Однак даний автор, як нам здається, не наводить на користь своєї точки зору переконливих аргументів, концентруючись на несуттєвих моментах.

Постановка завдання. Усе це змушує нас ще раз звернутися до дослідження rawakeja і qasirewija і як завдання визначити розкриття сутності цих організацій.

Виклад основного матеріалу. Спершу проаналізуємо текст відомого в науці кноського документа As 1516:

1.](du)-ru (1) (ko)[
2. ko-no-si-ja , ra-wa-ke-ja , a-nu-wi-ko VIR 1 [
3. a-ra-da-jo VIR 1 pi-ja-si-ro VIR 1 (da)-(na)[] VIR 1
4.](we)-ro VIR 1 po-to VIR 1 si-pu2 VIR 1 pu-te VIR [] (ja)-sa-no VIR 1
5. qa-me-si-jo VIR 1 mi-ja-ra-ro VIR 1 mi-ru-ro VIR 1
6. [.]-ki-wa-ta VIR 1 u-ra-mo-no VIR 1 pi-ri-no VIR 1
7. qa-to-no-ro VIR 1 pe-te-ki-ja , VIR 1 ko-ni-da-jo VIR 1
8. a-ko-ra-jo VIR 1 wa-du-[.]-to VIR 1 qo-te-ro VIR 1
9. i-te-u VIR 1 pu-to-ro VIR 1 ka-ri-se-u VIR 1 a3-ko-ta VIR 1
10. ka-ke VIR 1 ru-na VIR 1 pu-wo VIR 1 a-ta-ze-u [
11. a-ra-na-ro VIR 1 si-ja-pu2-ro VIR 1 to-so X VIR 31
12.]-ti-jo , a-nu-to [](si)-re-wi-ja , VIR 1 su-ki-ri-to VIR 1

- .13 [.]ke-se-ra-wo VIR 1 qa[. .]-jo VIR 1 ne-o-ta VIR 1
 .14 o-pi-si-jo VIR []a3-wa-(to) VIR 1 a-ti-jo VIR 1 du-to VIR 1
 .15 a-de-we-[.]VIR 1 pa-na-re-jo VIR 1 sa-pi-ti-nu-wo VIR 1
 .16 du-to VIR 1 ka-*56-na-to VIR 1 a-qa-to VIR 1
 .17 du-ru-po VIR 1 qa-nu-wa-so VIR 1 ke-re VIR 1 pa-ti VIR 1
 .18 wi-ro VIR 1 su-mi VIR 1 i-wa-ko VIR 1 a-pi-wa-to VIR 1
 .19 pi-ja-se-me VIR 1 to-so X VIR 23
 .20 se-to-i-ja su-ke-re-o , qa-si-re-wi-ja VIR 1 ku-to VIR 1
 .21 sa-u-ri-jo VIR 1 du-ni-jo VIR 1 wi-ja-ma-ro VIR 1 a-pi-ra-wo VIR 1
 .22](to) VIR 1 pi-[]-jo VIR 1 wi-ra-ne-to VIR 1
 .23]na-(ro) VIR 1 wa-ru-wo-qo VIR 1
 .24] VIR 1 a-ti-[] (VIR) 1 to-so[

Як бачимо, у даній таблиці фігурують rawakeja і дві qasirewija (рядки 2, 12, 20). У зв'язку із цим, даний документ можна розділити на три секції: 1) рядки 2–11, які пов'язані з rawakeja; 2) рядки 12–19, у яких ідеться про першу qasirewija розглядуваної таблиці; 3) рядки 20–24, де говориться про другу qasirewija цього тексту.

У рядках 12 і 20, де фігурують qasirewija, спочатку вказуються назви районів ([tijo Setoija]), потім імена очільників qasirewija у родовому відмінку (Anutoi Sukereo). Далі перераховуються імена людей, які належать до вказаних qasirewija чи певним чином пов'язані з ними. Біля кожного імені фігурує позначка VIR 1 (один чоловік). У кінці кожної секції також вказується загальна кількість людей секції (рядки 19 і 24). Таким чином, рядки 12–19 дають інформацію про qasirewija Anutoi в місцевості [tijo, а рядки 20–24 – про qasirewija Sukereo в районі Setoija.

PY Fn 50

.1 a-ki-to-jo ,qa-si-re-wi-ja	HORD[qs		
.2 ke-ko-jo ,qa-si-re-wi-ja	HORD T[qs		
.3 a-ta-no-ro ,qa-si-re-wi-ja	HORD T[qs		
.4 me-za-ne	HORD	V 2 a3-ki-a2-ri-jo	V 2[
.5 me-ri-du-te		HORD V 3 mi-ka-ta	HORD V 3
.6 di-pte-ra-po-ro		HORD V 2 e-to-wo-ko	V2
.7 a-to-po-qo	HORD	V 2 po-ro-du-ma-te	HORD V 3
.8 o-pi-te-u-ke-e-we		HORD V 2 i-za-a-to-mo-i	HORD V 3
.9 ze-u-ke-u-si		HORD V 4	
.10	vacat		
.11 au[-ke-i-]ja-te-wo , do-e-ro-i		HORD T 1	
.12 mi-jo[-qa] do-e-ro-i		HORD V 3	
.13 a-pi-e-ra do-e-ro-i		HORD V 3	
.14]-wo[]ne[do-e-ro-]l		HORD T 3	
.15-19	vacat		

Fn 867

.0 sup. mut.	
.1 i-qe[	HORD
.2 pa-na-re-jo [	HORD
.3 a-ki-to-jo , qa[-si-re-wi-ja	HORD
.4 mi-jo-qa , do-e-ro [	HORD
.5 do-ri-je-we	[HORD
.6 me-ri-du-ma-ši	[HORD
.7	vac. [

В обох цих текстах ідеться про видачу пшениці (ідеограма HORD) [12, р. 475 f.; 5, р. 155 f.] особам, що перебувають на службі у палаці. У перших трьох рядках Fn 50 [про загальну структуру цього тексту див.: 8 р. 109–115] фігурують очолювані басілевсами три басілей – akitojo qasirewija, kekojo qasirewija, atanoro qasirewija; у третьому рядку Fn 867 ще раз з'являється akitojo qasirewija. Кількість пшениці, виданої басі-

PY Pa 398

.a	pe-ra-ko-ra-i-ja	
.b	a-pi-ka-ra-do-jo , qa-si-re-wi[-ja	*169
PY Pa 889[+]	1002	
a-ta[-*]-wo-no ,	qa-ši-re-wi-ja , e-re-te-ri-ja	*169 11

Що ж стосується першої секції, яка пов'язана з rawakeja (рядки 2–11), то зазначимо, що тут текст побудований таким самим чином, як і у випадку з qasirewija: вказується місцевість, до якої належить rawakeja, а потім так само перераховуються імена людей, пов'язаних з нею, та вказується їхня загальна кількість. Але є й певні відмінності: наприклад, у секції з rawakeja не вказується ім'я її очільника, яким, як можна зрозуміти, був лавает (rawaketa). Також звертає на себе увагу сам факт того, що rawakeja знаходиться в столиці Критської держави – Кносси (konosija rawakeja).

Konosija rawakeja нараховує 31 людину, Anutoi qasirewija – 23 особи, Sukereo qasirewija – 13 чоловік (усього 67) [пор.: 4, р. 169–171].

Щодо пілоських текстів, то вони нічого не повідомляють нам про равакею, однак у них кілька разів згадуються басілейі.

лейям, на жаль, не збереглася. Однак для нас важливим є те, що дані документи засвідчують перебування басілей на утриманні палацу, а отже, і безпосередньо, на службі у нього.

У двопілоських документах серії Pa [див.: 1, р. 359] також фігурують басілейі, однак зміст їх залишається незрозумілим, з огляду на їхні короткі записи:

Певну інформацію про басілейідає нам ще одна кноссська табличка:
KN K 875

- .1], qa-si-re-wi-ja, di-pa, a-no-wo-to [
- .2 pe-ri-ta, qa-si-re-wi-ja, di-pa, a-no-wo-to, [
- .3 wi-na-jo, qa-si-re-wi-ja, di-pa, a-no-wo-to [
- .4 i-da-i-jo, qa-si-re-wi-ja, di-pa, a-no-wo-to [
- .5 sa-me-ti-jo, qa-si-re-wi-ja, di-pa, a-no-wo-to [
- .6 i-je-re-wi-jo, qa-si-re-wi-ja, a-no-wo-to *202VAS 10 po-ti-[

Як бачимо, у данному тексті, поряд із власними іменами (очевидно, імена басілевсів), що стоять у родовому відмінку, фігурує шість басілей. Напроти кожної басілейі скриптор дописав: *dīraanowoto* (δέπας 'αὐτό Foton – чаша без вушок) [див.: 11, р. 344]. На думку С.Я. Лур'є, тут ідеться про посвячення цих чаш до якогось храму [15, с. 223].

Таким чином, на основі наявної в нашому розпорядженні інформації ми можемо сказати, що равакея і басілейі – це колективи, що включають до свого складу певну кількість чоловіків (як бачимо, у випадку із кноссським документом As 1516 – від 13 чи 16 до 31), які належать до конкретних поселень і очолюються лавагетом і басілевсами відповідно. У державі було кілька басілей і одна або декілька равакей (як уже зазначалося, равакея згадується лише в Кноссі, однак не виключається, що ця організація існувала і в Пілосі).

Виходячи з того, що на чолі равакеї стоїть лавагет, а до самої равакеї входять дорослі чоловіки, ми можемо припускати, що її діяльність була так чи інакше пов'язана з військовою сферою. З іншого боку, урахувавши те, що функції басілевсів, за даними текстів табличок серії Jn, були пов'язані з контролем за роботою ковалів [див. про це: 1, р. 356], то в першу чергу слід висловити припущення, що басілейі являли собою організації, так чи інакше пов'язані з ремісничою, тобто господарською сферою [11, р. 229, 427; пор.: 1, р. 359-362; 3, р. 74-75; 18, с. 236-237]. Зважаючи ж на вражаючий паралелізм у тексті As 1516 між равакеєю і басілейями, можна говорити, що ці організації були подібними за своєю природою [18, с. 224] і виконували обидві чи одну з указаних функцій (військову і господарську).

На думку Дж. Дріссена, уся група чоловіків As 1516 могла бути аристократичним загоном бійців, подібним до хетської царської гвардії ("друзі царя") в Угариті, набраним на службу для виконання функцій особистої охорони кносського ванаки [4, р. 189-193]. З точки зору даного автора, це допомогло би пояснити те, що: у даному, надзвичайно довгому документі ім'я кожної особи виписується окремо; сам документ був знайдений в унікальному місці – "царській кімнаті" у східному крилі палацу; у тексті фігурують три важливі посадові особи (лавагет і два басілевси) [4, р. 181, 189].

С. Ніколуїсс, однак, цілком слушно вказує на те, що дбайливе внесення до списку імен усіх фігурантів було необхідним для своєчасної видачі їм продуктів харчування в обмін на надані ними послуги і не потребує якогось спеціального статусу (як-то "царська гвардія") цих осіб [7, р. 167]. До цього додамо, що писцями складено загалом багато документів, у яких ретельно фіксуються імена осіб різного соціального статусу; фігурування ж членів басілей і равакей поряд з важливими посадовими особами також не може безпосередньо свідчити про їхній високий статус, оскільки для табличок лінійного письма Б є характерною поява поряд в одному тексті осіб різного соціального статусу [див., напр.: PY Un 219; також: 17, с. 47; 18, с. 216 наст.].

Якщо точка зору, що прижилася в науці, про басілевсів як про регіональних дрібних лідерів, що тісно взаємодіють з палацом [13, р. 97; 14, с. 128-129; 10, р. 68; 1, р. 355, 363-364], відповідає історичним реаліям, і басі-

левс дійсно був лідером такого роду, то в першу чергу ми маємо вказати, що басілевс у рамках басілейі повинен був мати у своєму розпорядженні людей з області, на чолі якої він стояв. Самі ж ці люди, переходячи в його підпорядкування, уже в межах загону-басілейі мали сприймати його у першу чергу все ж таки не як палацового представника, а як їхнього "власного", місцевого, лідера і були особисто віддані йому з огляду на це.

Якими ж були відносини між лавагетом і членами равакеї? Зважаючи на вже згадані паралелі в As 1516, можна говорити, що лавагет відігравав у каносській равакеї таку ж роль, яку басілевси відігравали у своїх місцевих басілейях. Звідси можна зробити висновок (особливо, зважаючи на паралелі в топонімах: *konosija* – *Itijo* – *setoija*), що лавагет виконував функції, подібні до тих, що здійснювалися басілевсами, але вже в масштабах кносського, столичного, поселення [18, с. 224; 15, с. 219; 6, р. 6].

Чи дозволяє це нам вбачати в лавагеті одного з більш-менш типових мікенських басілевсів? Очевидно, що ні. Хоч лавагет уподібнюється за своїми функціями до басілевсів, усе ж першого від останніх якісно відрізняє те, що його повноваження пов'язані з діяльністю у столиці, а не в рядових поселеннях.

Хоч тексти лінійного письма Б не дають ґрунтовних підстав сприймати лавагета як головнокомандувача збройних сил у загальнодержавному масштабі [18, с. 223; 16, с. 164], саме перебування на посаді керівника в столиці якісно відрізняється від управління будь-яким іншим, нехай, навіть, і не одним поселенням, адже столиці крито-мікенських царств відрізнялися від інших поселень не лише розмірами, але й якісними показниками: саме в них розташовувалися принципово інші структури – палаци, осередки цивілізації, – які виконували центральні управлінські функції в масштабах уже всієї територіальної палацової держави. Лавагет, будучи главою столичної равакеї, а також, як ми спробували показати, у певному розумінні, і лідером Кноссу – загальнодержавного політичного центру, – виконуючи в межах столиці функції, подібні до функцій басілевсів, мав координувати і діяльність усіх басілевсів, а отже, і басілей, держави [пор.: 18, с. 224]. Так чи інакше, палацова держава управлялася з єдиного центру і будь-який з її лідерів – *wanaka* чи *rawaketa* – тяжів до посилення своїх повноважень у політичній, а отже, і в господарській, і у військовій сферах.

У господарських документах писці, як правило, дають інформацію про заняття чи професію фігурантів (коваль, зброяр, хлібопек, пастух, свинопас), їхній статус (раб, терет, *kotoonoko*, *ka-maewes*), реалії поточного господарського процесу, в який вони втягнуті (отримання металу, розподіл землі, її оренда) тощо. Тексти ж, що стосуються равакеї й басілей, на фоні цього здаються досить мовчазними і такого роду інформація про них невідома: не вказується ні професія фігурантів цих колективів, ні сфера їхньої діяльності. Така відсутність жодних скільки-небудь надійних свідчень про господарську діяльність равакеї, басілей чи окремих їхніх членів змушує нас відмовитися від точки зору, що діяльність равакеї і басілей була скільки-небудь суттєво пов'язана з господарсько-ремісничою сферою.

З іншого боку, як уже зазначалося, тексти табличок дають можливість чітко зрозуміти, що равакея і басілейї були колективами дорослих чоловіків, на вербованих за принципом проживання в одному поселенні, очолені конкретними вождями, і як таких, що перебувають на утриманні держави. І в цьому відношенні вони нагадують не стільки групи ковалів із серії Jn, що отримали чи не отримали "завдання", скільки загони веслярів (ereta), що фігурують у пілоскій табличці An 610 (також див.: An 1, An 724). Ці веслярі, хоча й не згадуються поіменно, однак реєструються за їхніми поселеннями (напр., ekerewa, rijo) або під началом конкретних лідерів (напр., ekerawo, wedanewo, daminiyo та ін.). Як і у випадку з равакеєю і басілейями кількість чоловіків в їхніх загонах у середньому було 20–40 осіб і вони позначаються ідеограмою VIR. Усе це змушує нас схилитися до точки зору, що равакея і басілейї – це набрані державою колективи чоловіків задля залучення їх до воєнної сфери.

Повертаючись до кноської таблички KN K 875, слід зазначити таке. Ураховуючи, що одна басілейя могла нараховувати в середньому близько 15–20 чоловіків, складно уявити, щоб палац замовив одразу шістьом басілейям виготовити відносно одночасно десять однакових посудин. Очевидно, будь-яка реміснича організація, що була на державному утриманні, мала б концентруватися на якихось окремих більш-менш спеціалізованих галузях ремесла.

Інтерпретуючи зміст даної таблички, логічніше, на нашу думку, було б припустити, що палац замовив ці кубки в одного виробника і з певного приводу передав їх у дарунок басілейям. З огляду на високу культуру вживання вина в стародавній Греції, будь-яка, майстерно створена посуда, подарована державою, мала не лише широко використовуватися, але й високо цінуватися колективом воїнів, у тому числі й як символ єднання їх з правителем.

Висновки. Таким чином, на основі наявних у нашому розпорядженні джерел, ми можемо зробити такі висновки. Равакея і басілейї – це колективи, що включають до свого складу певну кількість чоловіків, які належать до конкретних поселень і очолюються лавагетом і басілевсами відповідно. В ахейській державі могло бути кілька басілей і одна, а можливо і більше равакей. Зважаючи на вражаючий паралелізм у тексті As 1516 між равакеєю і басілейями, можна зробити висновок, що ці організації були подібними за своєю природою і виконували подібні функції. Басілевс, як локальний вождь, у рамках басілейї мав у своєму підпорядкуванні людей з області, на чолі якої він стояв. Самі ж ці люди, переходячи в його підпорядкування в межах цієї організації, мали сприймати його, у першу чергу, не як палацового представника, а як свого, місцевого, лідера. Досить імовірно, що лавагет відігравав у каносській равакеї таку ж роль, яку басілевси відігравали у своїх місцевих басілейях, і виконував функції, подібні до тих, що здійснювалися басілевсами, але вже в масштабах столичного поселення. Крім того, лавагет, очевидно, мав координувати і діяльність усіх басілевсів держави.

Відсутність жодних скільки-небудь чітких свідчень про господарську діяльність равакеї й басілей змушує нас відкинути точку зору, що діяльність равакеї і басілей була пов'язана з господарсько-ремісничою сферою. Натомість, равакея і басілейї – як колективи дорослих чоловіків, на вербованих за принципом проживання в одному поселенні, очолені конкретними вождями і, як такі, що перебувають на утриманні держави, – можуть бути прирівняними до загонів веслярів, які фігурують у пілоскій табличці An 610. Усе це, у свою чергу, змушує нас зробити головний висновок, що равакея і басілейї –

це набрані державою колективи чоловіків задля залучення їх до воєнної сфери.

Список використаних джерел

1. Carlier P. QA-SI-RE-UetQA-SI-RE-WI-JA / P. Carlier // R. Laffineur and W.-D. Niemeier (eds.), *Politeia: Society and State in the Aegean Bronze Age*. – Liège, 1995. – P. 355–364.
2. Chadwick J., Killen J. T., Olivier J. P. The Knossos Tablets / J. Chadwick, J. T. Killen, J. P. Olivier. – Cambridge University Press, 2012. – 488 p.
3. Deger-Jalkotzy S. Working for the Palace: Some Observations on PY An 261 / S. Deger-Jalkotzy // *A-NA-QO-TA. Studies Presented to J. T. Killen (Minos 33–34 [1998–1999])*, ed. J. Bennet and J. Driessen. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca. – 2002. – P. 65–81.
4. Driessen J. Quelques remarques sur la 'grandetablette' (As 1516) de Cnossos / J. Driessen // *Minos*. – 1985. – 19. – P. 169–193.
5. Killen J. T. Wheat, Barley, Flour, Olives and Figs on Linear B Tablets / J. T. Killen // *Food, Cuisine and Society in Prehistoric Greece (Sheffield Studies in Aegean Archaeology 5)*, ed. P. Halstead and J. C. Barrett. – Sheffield, 2004. – P. 155–173.
6. Lejeune M. Le damos dans la société mycénienne / M. Lejeune // *Revue des études grecques*. – 1965. – 78. P. 1–22.
7. Nikoloudis S. The rawaketa, Ministerial Authority and Mycenaean Cultural Identity. PhD Dissertation / S. Nikoloudis. – University of Texas at Austin. – 2006. – 280 p.
8. Olivier J.-P. À propos d'une "liste" de desservants de sanctuaire dans les documents en linéaire B de Pylos / J.-P. Olivier. – Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles, 1960. – 162 p.
9. Olivier J.-P., Del Frio M. The Pylos Tablets Transcribed: deuxième édition / J.-P. Olivier, M. Del Frio. – Libreriauniversitaria.it, 2020. – 381 p.
10. Palaima Th. G. Wanaks and related power terms in Mycenaean and later Greek / Th. G. Palaima // *Ancient Greece: from the Mycenaean palaces to the age of Homer*. Ed. By Sigrd Deger-Jalkotzy and Irene S. Lemos. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – P. 53–71.
11. Palmer L. The Interpretation of Mycenaean Greek Texts / L. Palmer. – Oxford: Clarendon Press; Toronto: Oxford University Press, 1963. – XVI, 488 p.
12. Palmer R. Wheat and Barley in Mycenaean Society / R. Palmer // *Mykenaiika. Actes du IXe Colloque international sur les textes mycéniens et égéens (BCH Suppl. 25)*, ed. J.-P. Olivier. – Paris, 1992. – P. 475–497.
13. Ventris M., Chadwick J. Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives / M. Ventris, J. Chadwick // *The Journal of Hellenic Studies*. – Vol. 73. – 1953. – P. 84–103.
14. Бартонек А. Златообильные Микены / А. Бартонек. – М.: Наука, 1991. – 352 с.
15. Лурье С. Я. Язык и культура микенской Греции / С. Я. Лурье. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1957. – 404 с.
16. Перещ В. М. Menuwa, ekerawo, rawaketa за даними тексту таблички PY An 724 / В. М. Перещ // *Гілея: науковий вісник*. – 2019. – Вип. 143(1). – С. 162–165.
17. Перещ В. М. Термін "wanaka" ("владика") у пілоских текстах серії Fr i Un 219 (до питання про царську владу в микенській Греції) / В. М. Перещ // *Журн. Східноєвроп. права*. – 2014. – № 4. – С. 45–52.
18. Полякова Г. Ф. Социально-политическая структура пиловского общества (по данным линейного письма В) / Г. Ф. Полякова. – М.: Наука, 1978. – 272 с.

References

1. Carlier, P. (1995). QA-SI-RE-U et QA-SI-RE-WI-JA. In R. Laffineur and W.-D. Niemeier (Eds.), *Politeia: Society and State in the Aegean Bronze Age*. Liège: Univ. de Liège.
2. Chadwick, J. & Killen, J. & Olivier, J. (2012). *The Knossos Tablets*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Deger-Jalkotzy, S. (2002). Working for the Palace: Some Observations on PY An 261. In J. Bennet & J. Driessen (Eds.), *A-NA-QO-TA. Studies Presented to J. T. Killen (Minos 33–34 [1998–1999])*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
4. Driessen, J. (1985). Quelques remarques sur la 'grandetablette' (As 1516) de Cnossos. *Minos*, 19, 169–194.
5. Killen, J. (2004). Wheat, Barley, Flour, Olives and Figs on Linear B Tablets. In P. Halstead & J. C. Barrett (Eds.), *Food, Cuisine and Society in Prehistoric Greece*. Oxford: Oxbow Books. – P. 851–872.
6. Lejeune, M. (1965). Le damos dans la société mycénienne. *Revue des Études Grecques*, 78 (369–370), 1–22.
7. Nikoloudis, S. (2006). The rawaketa, Ministerial Authority and Mycenaean Cultural Identity. PhD Dissertation, University of Texas at Austin.
8. Olivier, J.-P. (1960). À propos d'une "liste" de desservants de sanctuaire dans les documents en linéaire B de Pylos. Bruxelles: Presses Universitaires de Bruxelles.
9. Olivier, J.-P. & Del Frio, M. (2020). *The Pylos Tablets Transcribed: deuxième édition*. Libreriauniversitaria.it.
10. Palaima, Th.G. (2006). Wanaks and related power terms in Mycenaean and later Greek. In S. Deger-Jalkotzy & I. S. Lemos (Eds.), *Ancient Greece: from the Mycenaean palaces to the age of Homer*. Edinburgh: Edinburgh University Press. – P. 53–71.
11. Palmer, L. (1963). *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*. Oxford: Clarendon Press.

12. Palmer, R. (1992). Wheat and Barley in Mycenaean Society. In J.-P. Olivier (Ed.), *Mykenika. Actes du IXe Colloque international sur les textes mycéniens et égéens (BCH Suppl. 25)*. Athènes: Ecole Française d'Athènes. – P. 173–196.

13. Ventris, M. & Chadwick, J. (1953). Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives. *The Journal of Hellenic Studies*, 73, 84–103. DOI: 10.2307/628239.

14. Bartonek, A. (1991). *Gold-rich Mycenae*. Moscow: Science. [In Russian].

15. Lurie, S. (1957). *Language and Culture of Mycenaean Greece*. Moscow – Leningrad : USSR Academy of Sciences Publishing House. [In Russian].

16. Pereshch, V. (2019). Menuwa, ekerawo, rawaketa according to the text of the tablet PY An 724 // *Gileya*, 143(1), 162–165. [In Ukrainian].

17. Pereshch, V. (2014). The term "wanaka" ("lord") in Pylia texts of the Fr series and Un 219 (about the question of the monarchy in Mycenaean Greece). *Journal of Eastern European Law*, 4, 45–52. [In Ukrainian].

18. Polyakova, G. F. (1978). *Socio-political structure of Pylia society (according to Linear B)*. Moscow : Science. [In Russian].

Надійшла до редколегії 02.09.20

V. Pereshch, PhD in History, Associate Professor
The University of Modern Knowledge, Kyiv, Ukraine

RAWAKEJA AND QASIREWIJA ACCORDING TO THE TEXTS OF LINEAR B

This article examines the terms rawakeja (an organization of lawagetas) and qasirewija (an organization of basileis) based on the evidence from documents written in the Linear B script. In an analysis of the Knossos text As 1516, the author finds that these organizations are groups that include a number of men who belong to specific settlements and are headed by lawagetas and basileis, respectively. Given the striking parallelism in this text between rawakeja and qasirewija, the author concludes that these organizations were similar in nature and performed similar functions. The study determined that a basileus, as a local leader, had the people from the area he headed under his control; these people themselves, subordinating to him within this organization, had to perceive him, first of all, not as a palace representative, but as their own, local leader. Analyzing the positions of the rawakeja and qasirewija in the text As 1516, the author concludes that the lawagetas played the same role in the Knossian rawakeja as the basileis played in their local qasirewija, and performed functions similar to those performed by the basileis, albeit on the scale of a metropolitan settlement; in addition, the lawagetas apparently had to coordinate the activities of all the basileis of the state.

The lack of any clear evidence pertaining to the economic activities of rawakeja and qasirewija leads the author to reject the view that the activities of these organizations were related to the economic and craft sphere. Instead, the rawakeja and qasirewija, as groups of adult men recruited on the principle of living in one settlement, and being led by specific leaders, and as those who are dependent on the state, are comparable to the detachments of rowers listed in the An 610 tablet. All this, in turn, allows the author to draw the main conclusion that rawakeja and qasirewija are groups of men recruited by the state for the purpose of involvement in the military sphere.

Keywords: qasirewija, rawakeja, basileus, lawagetas, Mycenaean civilization, Achaean Greece.

УДК 783.8(477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.11>

Т. Пшеничний, д-р іст. наук, асист.
ORCID: 0000-0003-2484-2694

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

О. Засадна, канд. мистецтвознавства, старш. викл.
Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, Київ, Україна

УКРАЇНІЗАЦІЯ БОГОСЛУЖБОВОГО ЖИТТЯ

У 1917 – НА ПОЧАТКУ 1919 РР.: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ВТІЛЕННЯ

Суспільно-політичні трансформації, викликані українською революцією 1917–1921 рр., підняли на поверхню повсякденного життя актуальні питання не лише політичного характеру, але й культурного і навіть світоглядного. Змагання за державність не могло залишити на маргінесах людської пам'яті й церковну проблематику, яка значної популярності набула не в 1917 р, а лише в 1918 р. Саме в цьому році зароджується та актуалізується автокефальний рух на українському церковному просторі Наддніпрянщини, члени якого заявили про бажання створити Українську Православну Церкву незалежну від Російської Православної Церкви.

Представлено процес українізації літургійного життя як невід'ємну складову автокефального руху. На прикладі діяльності видатних українських композиторів початку ХХ ст. показано їхнє місце у творенні церковних творів українською мовою, які увійшли до української й світової духовної спадщини. Крім того, автори вказують на сплеск просвітницького руху, який був викликаний українізацією церковного життя та його масштаби.

Ключові слова: Українська Православна Церква, Російська Православна Церква, автокефалія, українізація, церковна музика.

Українська церковна традиція – це надбання українського народу. Вона формувалася протягом століть і належить сьогодні до національної культурної спадщини держави. В її основі лежить духовний досвід поколінь, який на генетичному рівні впливає на формування менталітету нації. Цей метафізичний процес виходить за межі людської раціональності та емпіричності, він практично завжди залишається некерованим. Однак є фактори, що можуть вплинути на його скріплення або ж, навпаки, завдати йому руйнації.

Очевидним є той факт, що культурний простір України формувалася під впливом різних чинників. Одним із таких був, звісно, і церковний. Це лише підтверджує, що місце церкви, як авторитетної інституції в житті українського народу, не слід недооцінювати. Радянська історіографія намагалася заперечити цей факт, інтерпретувати його на свій, заідеологізований атеїстичними дог-

мами, лад. Проте крізь призму історичної ретроспективи, маємо чудову нагоду побачити, що значною мірою саме в церковному середовищі вдалося зберегти споконвічні традиції українського народу, його сакральну спадщину, мову. Наочним прикладом є події Української революції 1917–1921 рр. Адже в першій половині ХХ ст. мовне питання стало одним з наріжних каменів українського національно відродження, яке спалахнуло на хвилях революційних подій. Для його досягнення окремі представники тогочасної української еліти згодні були ризикувати, працювати, творити всупереч політичній кон'юктурі доби. Так, це відбулося на українському церковному просторі у тому числі й через українізацію найважливішого – літургійного життя, літургійних творів, богослужбової традиції. Власне, у розкритті цієї тематики і полягає актуальність запропонованої статті. Автори ставлять за мету показати феномен українізації